

mær kilde og i vurderingen af P. Knudsens statistiske evner. Målt med en absolut og moderne målestok er bedømmelsen af hans videnskabelige niveau nok rigtig, men i 1880'erne var det kun en meget lille gruppe specialister, der kunne honorere de krav, som Boje stiller. Jævnfør således T. Sørensens bestandige opgør med lægernes mangelfulde statistiske metode, som bl.a. kom til orde i hans »Ledetråd for læger ved statistiske undersøgelser« (1889).

Endelig har Gerd Callesen bidraget med en inspirerende, men meget kort skitse, hvor han i forlængelse af mange tidligere arbejder vil hævde internationalismen som en integral og betydningsfuld bestanddel af den danske arbejderbevægelses politiske teori, og hvor han omkring militærdebatten i det 20. århundredes første årti dokumenterer Knudsens konsekvente og energiske indsats. Hans konklusion om, at P. Knudsen – og med ham den danske arbejderbevægelse – ved udgangen af 1908 befandt sig på et overgangsstade, hvor marxismens politiske teori havde en væsentlig betydning ved udarbejdelsen af de taktiske og strategiske overvejelser, forekommer (i det mindste hvad militærspørgsmålet angår) plausibel. Og den kunne have fortjent at blive konfronteret med Lahmes nærmest modsatte vurdering.

Erik Strange Petersen

Kurt Lund og Niels Rosendal Jensen:
Brydningsår i Arbejderbevægelsen, 1900-1920. Studier i DKPs historie 1. (Forlaget Tiden, 1983). 144 s., 90 kr.

Bogen behandler udviklingen på den danske venstrefløj i årene 1900 til 1920 og er snævert koncentreret om de ideologiske og politiske brydninger uden forsøg på at relatere dem til den øko-

nomiske og sociale udvikling. Bogen består i vid udstrækning af lange citater, der kædes sammen af tilfældige kommentarer uden egentlig analyse, og bogen er uden videnskabelig værdi. Følgende citat er på alle måder repræsentativt: »Hvem blev da kommunister? Det var ingen sekt eller udvalgt gruppe af sammensvorne, der mødtes den 9. november 1919. De stammede fra arbejderklassen og folket. De var almindelige mennesker: håndværkere, ufaglærte, kvinder og mænd, enkle og beskedne. De satte pris på livet, elskede deres børn. De bestræbte sig ikke på at lægge en spændetrøje af fraser om udviklingen af klassekampen.« (s. 141).

Jørgen Fink

Randersbilleder 1750-1940. Prospekter af købstaden Randers. (Randers Kunstmuseum, Randers Lokalhistoriske Arkiv, 1983). 60 s., 25,00 kr.

Ovennævnte er egentlig et udstillingskatalog, der skulle støtte den udstilling, som Randers kunstmuseum og byens lokalhistoriske arkiv arrangerede i byen i august-september 1983.

Halvdelen af den lille fine tryksag er da også et udstillingskatalog, der beskriver de 172 billeder med prospekter af byen, som det var lykkedes at skaffe frem.

Kataloget indledes med to artikler. Peter Bondesen skriver kortfattet og interessant om byprospektets historie, og udstillingens billeder sættes ind i denne genres udvikling. Kunsthistorikeren Finn T. Frederiksen behandler emnet »Det konventionelle Randersprospekt« på baggrund af bymotivets almindelige udvikling. De to forfattere har hermed åbnet op for en spændende

kildegruppe for byhistorikeren, men også vist, hvor farlig og vanskelig, den kan være at arbejde med. Det er således ikke et tilfældigt udstillingskatalog, der blev lavet til lejligheden, men en publikation af blivende værdi med interesse også uden for Randers.

Henrik Fode

Hans Chr. Johansen, Per Boje og Anders Monrad Møller: *Fabrik og bolig. Det industrielle miljø i Odense 1840-1940*. Vol. 79 i skriftrækken: Odense university studies in history and social sciences. (Odense Universitetsforlag, 1983).

I 1974 iværksatte det humanistiske forskningsråd et projekt – et såkaldt initiativ – om industrialismens bygninger og boliger. Formålet var at belyse og beskrive det industrielle miljøes opkomst i Danmark i årene mellem 1840 og 1940 med særlig henblik på samspillet mellem fabrik og bolig. Undersøgelserne skulle lægges forskelligt an, dels med behandlinger af forholdene på enkeltvirksomheder, men også med bredere analyser af et større samfunds fremvækst og udvikling. Som et velegnet emne for en sådan omfattende analyse valgtes den gamle købstad Odense. Den blev valgt, bl.a. fordi den efter danske forhold tidligt blev præget af industrivirksomheder, men også fordi den industrielle udvikling satte ind over en bred front, selv om tekstilindustri, jern- og metal- samt nærings- og nydelsesmiddelindustrierne hørte til blandt de ældste virksomheder og fortsat forblev dominerende elementer i industrialiseringsbilledet. På trods af disse afgørende områder blev ganske mange brancher repræsenteret, og det var da også en kolossal udvikling, byen undergik i disse 100 år, hvor indbyggertallet blev 10-doblet. Og det er net-

op dette – samspillet mellem befolkning, boliger og arbejdspladser, projektet skulle søge at afdække.

I indledningen til bogen præciserer forfatterne, at sigtet med undersøgelsen ikke har været traditionel industrihistorie, men en undersøgelse hvori industriarbejdernes sociale forhold står i centrum og det indebærer da også, at hele bogens emneafgrænsning er bestemt af forskningsprojektets rammer.

Forfatterne har delt opgaven kronologisk imellem sig. Hans Chr. Johansen behandler tiden 1840-1870, hvorefter Per Boje dækker årene frem til 1914, mens Anders Monrad Møller slutter undersøgelsen af med en beskrivelse af udviklingen frem mod år 1940.

Det er helt åbenbart, at forfatterne har søgt at gøre deres behandlinger så parallelle som muligt: Først bringes en status over byen, så følger et demografisk afsnit og siden en beskrivelse af periodens fabrikker, hvorefter man vender sig mod boligerne og deres lokalisering. Undervejs omtales kilder og særlige problemer med anvendelsen af dem, og endelig slutes hvert hovedafsnit af med en fortegnelse over benyttet kildemateriale og anvendt litteratur.

Hele fremstillingen er bygget op omkring et tætmasket net af tabeller, hvis grundlag yderligere kan studeres gennem en vedlagt microfiche med 91 siders tabelmateriale.

Resultatet af det meget omfattende arbejde er blevet en meget indgående behandling af en dansk købstad. Det er ikke blevet en populær fremstilling, for den kræver en betydelig indsats af læseren. Den er således fyldt med detaljer, *men* der er en sammenhæng i dem, og det betyder, at den, der virkelig ønsker at arbejde med byens industrialiseringshistorie, her kan skabe sig et helt enestående nuanceret billede.